

Marija Buterin*
Stjepan Jagić**

Školovanje i kulturalni pluralizam – stavovi srednjoškolskih učenika

UDK: 37.015.4
Izvorni znanstveni članak

Primljeno: 18. 3. 2013.
Prihvaćeno: 20. 5. 2013.

Sažetak: *Multikulturalni sastav hrvatskog društva, globalizacijski procesi i nove integracije aktualiziraju pitanje odgoja i obrazovanja pripadnika različitih naroda. Škola kao čimbenik oblikovanja društvenih odnosa treba uvažiti kulturne specifičnosti i potrebe svih svojih članova pri čemu važnu ulogu imaju stavovi djece i mladih prema zajedničkom školovanju pripadnika različitih naroda. Budući da predstavljaju pretpostavku izgradnje interkulturalne škole, nužna su njihova istraživanja kao temelj osvještavanja odnosa prema „drugom“ i „drugacijem“ u školskom okruženju.*

Cilj ovoga empirijskog rada bio je istražiti stavove učenika i učenica srednjih škola o zajedničkom školovanju pripadnika različitih naroda. U istraživanju je sudjelovalo 1709 polaznika različitih srednjih škola u Republici Hrvatskoj. Podatci su prikupljeni pomoću upitnika. Na temelju analize rezultata ustvrđene su statistički značajne razlike u stavu prema zajedničkom školovanju s obzirom na spol, razred i vrstu srednje škole, te u stavu prema školskoj asimilaciji s obzirom na spol, narodnost i vrstu srednje škole.

Ključne riječi: *interkulturalni odgoj i obrazovanje, kulturni pluralizam, srednjoškolci, školska asimilacija, zajedničko školovanje.*

Marija Buterin*

Stjepan Jagić**

Education and Cultural Pluralism – Attitudes of Secondary School Students

UDC: 37.015.4

Original scientific article

Accepted: 18th March, 2013

Confirmed: 20th May, 2013

Summary: *Multicultural composition of Croatian society, globalization processes and new integrations bring the question of education of members of different nations into focus. School, as a factor in forming social relationships, should take cultural characteristics and needs of all its members into consideration, whereby an important role is played by the attitudes of children and young people towards a joint schooling of members of different nations. Since they represent a precondition for the construction of an intercultural school, analyses of such attitudes are indispensable as the basis for raising awareness of the relationship toward "other" and "different" in school setting.*

The aim of this empirical study was to investigate the attitudes of pupils of secondary schools on education of members of different nations. The study included 1709 students from various secondary schools in the Republic of Croatia. The data were obtained using a questionnaire. The analysis of the results revealed significant differences in attitudes towards joint education with regard to gender, class and type of high school, and in attitudes towards school assimilation with regard to gender, ethnicity and type of high school.

Keywords: *intercultural education, cultural pluralism, high school, school assimilation, joint education.*

1. Uvod

Kulturna različitost predstavlja jedno od temeljnih obilježja većine suvremenih društava. Jedno od takvih društava jest i Republika Hrvatska, budući da u njoj žive pripadnici različitih nacionalnih i etničkih manjina. Iako čine tek nešto manje od 10% ukupnog stanovništva¹, može se očekivati promjena demografske strukture hrvatskog društva uslijed novih europskih integracija i intenziviranja migracija na međunarodnoj razini.

Multikulturalni sastav društva aktualizira pitanje reguliranja odnosa pojedinca i zajednice prema skupinama i ljudima koji se percipiraju kao „drugi“ i „drugačiji“ kako bi naučili živjeti zajedno u duhu uzajamnog uvažavanja, prihvaćanja, uključivanja i suradnje i sl. Navedeno podrazumijeva potrebu uravnoteživanja dvaju relativno suprotstavljenih zahtjeva. S jedne strane, većinski narod teži školovanju koje će omogućiti stjecanje znanja i prijenos vrijednosti koji se mogu odrediti kao nacionalni, dok s druge strane manjinske skupine teže za takvim oblikom školovanja koje će im omogućiti i očuvanje vlastitih kulturnih specifičnosti (prema: Čorkalo Biruski i Ajduković, 2008.).²

Realizacija tih zahtjeva podrazumijeva i novi pristup odgoju i obrazovanju koji se očituje u potrebi razvijanja pozitivnih odnosa između pripadnika različitih kultura na temelju uključivanja i suradnje s ciljem učenja zajedničkog života (prema Batelaan, 2000.). Takav pristup aktualizira pitanje priprema li i u kojoj mjeri odgoj i obrazovanje u okviru školskog sustava djecu i mlade za život u multikulturalnom društvu. Brojni autori naglašavaju da upravo škola predstavlja adekvatno okruženje za oblikovanje odnosa između različitih skupina (Gallagher, 2004.; Hayes i sur., 2007.) te upućuju na važnost zajedničkog školovanja pripadnika različitih kultura, odnosno, podržavanje kontakta djece i mladih koji pripadaju različitim kulturama u okruženju u kojem provode značajan dio života – školi.

S aktualizacijom pitanja prava manjinskih naroda i njihove zaštite dolazi do prilagodbe postojećih školskih sustava s ciljem očuvanja njihovih kulturnih posebnosti omogućavanjem posebnih oblika obrazovanja za manjine. U Hrvatskoj se danas školovanje djece nacionalnih manjina organizira kroz nekoliko različitih modela,³ *Model A* koji podrazumijeva izvođenje cjelokupne nastave na jeziku i pismu nacionalne manjine u posebnim, odnosno odvojenim školama ili razredima

¹ Podatci iz Statističkog ljetopisa Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske iz 2012. godine (dostupno na: www.dzs.hr).

² Prema Previšiću (1997.), u Hrvatskoj se mogu uočiti dva osnovna pravca: usmjerenost na afirmaciju i jačanje vlastitog kulturnog identiteta kao i usmjerenost na stvaranje temelja za kulturni pluralizam.

³ MZOS (2011.): *Izješće o provođenju Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina.*

te *Model B* pod kojim se podrazumijeva dvojezično izvođenje nastave, na način da se sadržaji iz nacionalne kulture slušaju na jeziku i pismu nacionalne manjine. Iako se nastava provodi u školama s nastavom na hrvatskom jeziku, organizira se u posebnim, odvojenim odjelima. *Model C* podrazumijeva izvođenje cjelokupne nastave na hrvatskom jeziku uz njegovanje manjinskog jezika i kulture. Pritom, učenje sadržaja iz nacionalne kulture predstavlja poseban program koji se realizira kao dodatan oblik nastave. Uz navedeno postoje i posebni oblici nastave u kojima se jezik manjine uči kao jezik sredine, zimske i ljetne škole, dopisno-konzultativna nastava te posebni programi usmjereni prema uključivanju romskih učenika u odgojno-obrazovni sustav.

Suvremeni interkulturalni pristup postavlja zahtjev za očuvanjem posebitosti svih kultura kao jednakovrijednih te ohrabriranjem i podržavanjem dijaloga koji implicira uzajamno uvažavanje i prihvaćanje. Takav pristup podrazumijeva društvenu integraciju kao ishod, a ne asimilaciju ili separaciju manjinskih skupina (Berry, 1997.).

Postavlja se pitanje kakve su implikacije odvojenog školovanja djece i mladih u multikulturalnom okruženju na uspostavljanje i održavanje sadašnjih i budućih međuskupnih odnosa. Navedenom se pridružuje i važnost preispitivanja poticanja međuskupnih kontakata unutar škole i/ili među školama, jer kontakt među skupinama predstavlja polazište za uspostavljanje pozitivnih odnosa među njima. Pritom, nije svejedno u kakvim se uvjetima ti susreti uspostavljaju. Prema teoriji kontakta (Allport, 1986.; Pettigrew i Tropp, 2000.), da bi kontakt bio učinkovit, trebaju biti ostvareni sljedeći uvjeti: mogućnost čestih kontakata, ravnopravni status sudionika, zajednički ciljevi i zadatci, uzajamna suradnja te normativna podrška. Kontakt među pripadnicima različitih skupina može rezultirati i negativnim posljedicama za međuskupne odnose osobito onda kada postoje strukturalne nejednakosti i statusne razlike između skupina u društvu (Čorkalo Biruški i Ajduković, 2008.). U tom smislu, ističe se važnost kreiranja školskog okruženja u kojem se potiču optimalni uvjeti za uspostavu međuetničkih kontakata kroz školske i/ili izvanškolske aktivnosti usmjerene na uključivanje i integraciju, a ne asimilaciju i segregaciju, s ciljem izgradnje pozitivnih međuetničkih odnosa.

2. Metodologija

2.1. Problem i zadatak istraživanja

S obzirom na postojeći multikulturalni sastav stanovništva Republike Hrvatske, globalizacijske procese i nove europske integracije koje pridonose kulturnom uslozljavanju društva, pitanje zajedničkog školovanja djece i mladih koji pripadaju različitim etničkim, vjerskim i/ili jezičnim zajednicama predstavlja

aktualnu problematiku pedagoškog istraživanja. Budući da predstavlja aktualno i relativno nedostatno istraženo pitanje u nas, ovaj rad usmjeren je na ispitivanje mišljenja srednjoškolskih učenika o zajedničkom školovanju pripadnika različitih naroda kao o važnoj pretpostavci izgradnje interkulturalne školske zajednice.

Zadatak istraživanja jest ustanoviti i analizirati postoje li statistički značajne razlike u stavu mladih prema zajedničkom školovanju pripadnika različitih naroda s obzirom na određene sociodemografske varijable.

2.2. Ispitanici i provedba istraživanja

U istraživanju je sudjelovalo ukupno 1709 učenika i učenica srednjih škola 1., 2., 3. i 4. razreda (ovisno o vrsti i trajanju srednjoškolskog obrazovanja) iz 22-iju različitih srednjih škola (gimnazije, tehničke i srodne srednje škole te obrtničko-industrijske škole) u Republici Hrvatskoj, uključujući i polaznike nastave na jeziku i pismu nacionalne manjine (srpskom, talijanskom, mađarskom i češkom). Istraživanje je provedeno krajem 2011. godine u Zagrebu, Dugom Selu, Varaždinu, Križevcima, Daruvaru, Osijeku, Vukovaru, Karlovcu, Gospiću, Puli, Rijeci, Zadru i Imotskom. Učenicima je objašnjena svrha istraživanja i način ispunjavanja upitnika. Sudjelovanje u istraživanju bilo je anonimno i dragovoljno.

2.3. Instrument

Primijenjen je upitnik koji se sastojao od dvaju dijelova. Prvi se dio odnosio na sociodemografska obilježja ispitanika (spol, narodnost, razred i vrsta srednje škole), a drugi na stavove prema zajedničkom školovanju pripadnika različitih naroda.

Stavovi prema zajedničkom školovanju ispitani su pomoću 11 tvrdnji. Dio je tvrdnja preuzet ili je nastao na temelju *Skale stava prema integraciji hrvatske i srpske djece u školama* i *Skale stava prema asimilaciji nacionalnih manjina* koje su dio većeg *Upitnika o školovanju* koji su konstruirali Čorkalo Biruški i Ajduković (2007.). Većina čestica prilagođena je jer su se ispitivali stavovi prema zajedničkom školovanju pripadnika različitih naroda, dok je dio nastao na temelju određenja i osobnog promišljanja o problematici stava prema školovanju djece i mladih koji pripadaju različitim narodima. Uključeno je šest čestica koje se odnose na školsku integraciju, odnosno zajedničko školovanje, i pet čestica koje se odnose na asimilacijski stav u školskom kontekstu (npr. *Djeca različitih narodnosti trebaju ići zajedno u školu jer će se tako bolje upoznati; Školovanje za svu djecu treba biti zajedničko, djecu ne treba odvajati u posebne škole ili razrede prema njihovoj narodnosti; Većinski narod treba odrediti kakvo će biti školovanje u ovoj zemlji; Budući da se škole nalaze u Hrvatskoj, svi učenici trebaju pohađati nastavu isključivo na hrvatskom jeziku*).

Ispitanici su na svakoj čestici iskazivali svoj stupanj slaganja, odnosno neslaganja na ljestvici od 1 do 5, pri čemu 1 znači *uopće se ne slažem*, a 5 ima značenje *u potpunosti se slažem*. Rezultati su kodirani na način da viši rezultat ukazuje na veće slaganje s mogućnosti zajedničkog školovanja pripadnika različitih naroda te manje slaganje s obzirom na pitanje školske asimilacije.

Provedene su faktorske analize (metodom glavnih faktora) na objema skupinama čestica (tvrdnja). Obje su analize rezultirale jednofaktorskom strukturom čiji je karakteristični korijen veći od 1. Faktorom koji je imenovan kao *faktor stava prema zajedničkom školovanju* objašnjeno je 49,77% zajedničke varijance rezultata ispitanika. Faktorska zasićenja čestica (tvrdnja) veća su od 0,40 te se kreću u rasponu vrijednosti od 0,47 do 0,82. Faktorom koji je imenovan kao *faktor stava prema školskoj asimilaciji* objašnjeno je 37,15% zajedničke varijance rezultata pri čemu se faktorska zasićenja tvrdnja kreću od 0,43 do 0,75. Provjerena je i pouzdanost skala tipa unutarnje konzistencije. Ona se pokazala visokom jer dobiven Cronbach-alfa koeficijent za skalu stava prema školskoj integraciji (zajedničkom školovanju) iznosi 0,85, a za skalu stava prema školskoj asimilaciji 0,74.

3. Rezultati i rasprava

Kako bi se odgovorilo na postavljeni zadatak istraživanja, ispitanici su podijeljeni u skupine s obzirom na spol, narodnost, razred i vrstu srednje škole te su provedeni statistički postupci ustvrđivanja razlika u stavu prema zajedničkom školovanju pripadnika različitih naroda s obzirom na ispitane sociodemografske varijable. Analiza rezultata odnosi se na prosječni rezultat na skalama stava prema zajedničkom školovanju (školskoj integraciji) i školskoj asimilaciji. Budući da su se rezultati mogli kretati od 1 i 5, prosječni rezultat 3 na skalama može se promatrati kao granični rezultat između najnepovoljnijeg i najpovoljnijeg stava.

3.1. Spol

U istraživanju se pošlo od hipoteze da će učenice u usporedbi s učenicima iskazivati povoljniji stav o zajedničkom školovanju pripadnika različitih naroda. Navedena pretpostavka postavljena je polazeći od uvriježenog mišljenja da su žene po svojoj naravi tolerantnije, otvorenije, fleksibilnije, sklonije suradnji, empatičnije i osjećajnije. Kako bi se provjerila navedena pretpostavka, proveden je *t-test*.

Tablica 1 – Spol i stav prema zajedničkom školovanju i školskoj asimilaciji

			SKALE			
			Zajedničko školovanje		Školska asimilacija	
SPOL	<i>f</i>	%	<i>M</i>	σ	<i>M</i>	σ
<i>žensko</i>	973	56,93	3,96	0,85	3,15	0,89
<i>muško</i>	736	43,07	3,46	0,97	2,76	0,89
Ukupno	1709	100	3,75	0,94	2,98	0,91
			t=11,35		t=8,92	
			df=1707		df=1707	
			p=0,00		p=0,00	

Kao što se može vidjeti u Tablici 1, utvrđeno je postojanje statistički značajne razlike u prosječnim rezultatima na skali stava prema zajedničkom školovanju ($t=11,35$, $p<0.01$) i školskoj asimilaciji ($t=8,92$, $p<0.01$) s obzirom na spol. U usporedbi s mladićima, djevojke iskazuju pozitivniji stav prema pitanju zajedničkog školovanja ($M\bar{z}=3,96$) od mladića ($Mm=3,46$) kao i s obzirom na pitanje školske asimilacije ($M\bar{z}=3,15$ i $Mm=2,76$), čime je potvrđena postavljena hipoteza. Također, treba istaknuti da, općenito promatrano, učenici u cjelini iskazuju povoljniji stav prema mogućnosti zajedničkog školovanja u usporedbi s pitanjem školske asimilacije, pri čemu obje skupine ispitanika iskazuju stanovitu podijeljenost.

Utvrđene razlike u stavovima u korist učenica mogu se objasniti shvaćanjem prema kojem navedene osobine koje su svojstvene ženama imaju važnu ulogu u međuljudskim odnosima općenito, pa tako i s obzirom na pitanje međuetničkih odnosa u školskom kontekstu. Nadalje, istraživanja su pokazala da u usporedbi sa ženama, muškarci iskazuju veći patriotizam, kompetitivnost i obrambeni stav s obzirom na pitanje osjećaja kulturne pripadnosti i identiteta (Grant, 1993.). Navedeno je moglo utjecati na odnos ispitanika prema školovanju pripadnika različitih naroda, jer je ono uvijek povezano s pitanjem nacionalne kulture i identiteta.

3.2. Narodnost

Za provjeru odnosa etničke pripadnosti i stava o zajedničkom školovanju pošlo se od pretpostavke da će pripadnici manjinskih naroda, upravo zbog specifičnosti vlastitog položaja unutar većinskog društva, iskazivati povoljniji stav prema pitanju zajedničkog školovanja. Navedena pretpostavka utemeljuje

se na rezultatima istraživanja koja su pokazala da adolescenti koji pripadaju većinskom narodu iskazuju veću privrženost vlastitoj etničkoj skupini za razliku od pripadnika manjinskih naroda (Grant i Millar, 1992.; Schofield, 1995.a, 1995.b). Također se pošlo od pretpostavke da će se pripadnici manjinskih naroda u znatno manjoj mjeri slagati s pitanjem školske asimilacije.

Tablica 2 – Narodnost i stav prema zajedničkom školovanju i asimilaciji

			SKALE			
			Zajedničko školovanje		Školska asimilacija	
NARODNOST	f	%	M	σ	M	σ
većinski narod	1523	89,17	3,74	0,92	2,87	0,84
manjinski narodi	185	10,83	3,79	1,10	3,88	0,98
Ukupno	1708	100	3,75	0,94	2,98	0,91
			t=0,79		t=15,25	
			df=1706		df=1706	
			p=0,43		p=0,00	

Uspoređujući rezultate *t*-testa koje su postigli ispitanici koji pripadaju većinskom narodu i skupini „manjinski narodi“, ustvrđeno je da postoje statistički značajne razlike (Tablica 2) u stavu prema školskoj asimilaciji ($t=15,25$, $p<0,01$), ali ne i s obzirom na stav prema zajedničkom školovanju ($t=0,79$, $p>0,05$). Obje skupine ispitanika iskazuju podjednak, relativno pozitivan stav s obzirom na pitanje zajedničkog školovanja ($Mm=3,79$ i $Mv=3,74$). Nadalje, u skladu s postavljenom pretpostavkom ustvrđena je razlika u stavu prema školskoj asimilaciji, pri čemu pripadnici manjinskih naroda iskazuju jasno neslaganje ($Mm=3,88$), dok pripadnici većinskog naroda iskazuju podijeljen stav ($Mv=2,87$).

Nepostojanje razlike s obzirom na pitanje zajedničkog školovanja može se objasniti shvaćanjem da su mladi ljudi općenito otvoreni za društvene promjene, pa tako i prema pitanju zajedničkog školovanja pripadnika različitih naroda. Osim toga, treba imati na umu da većina pripadnika manjinskih naroda već dugi niz godina čini dio autohtonog stanovništva na određenim područjima Hrvatske. Iako su očuvali vlastiti jezik i kulturne običaje, istovremeno su prihvatili kulturu i običaje većinskog naroda. Međutim, ustvrđena razlika s obzirom na stav prema školskoj asimilaciji u korist većinskog naroda ukazuje na činjenicu da pripadnici većinskog naroda iskazuju podijeljen stav s obzirom na mišljenje da se školovanje treba realizirati na način da se pripadnici drugih naroda u određenoj mjeri

asimiliraju u kulturu većinskog naroda.⁴ S druge strane, pripadnici manjinskih naroda iskazuju neslaganje. Navedeno ne iznenađuje, jer zbog specifičnog statusa u društvu teže očuvanju vlastitih kulturnih posebnosti i identiteta te postavljaju zahtjev da i drugi narodi, pri čemu se prvenstveno misli na većinski narod, razumiju i uvažavaju njihove specifičnosti i potrebe.

3.3. Razred

Razlika u stavu učenika i učenica prema zajedničkom školovanju s obzirom na razred koji pohađaju provjerena je analizom varijance (*ANOVA*). Pritom se pošlo od pretpostavke da će učenici viših razreda, odnosno stariji učenici, iskazivati povoljniji stav.

S obzirom na rezultate koje su učenici i učenice koji pohađaju različite razrede postigli na skali školske integracije, ustvrđeno je postojanje statistički značajne razlike ($F=8,80$, $p<0,01$), ali ne i s obzirom na pitanje školske asimilacije, pri čemu iskazuju podjednak, podijeljen stav (Tablica 3).

Tablica 3 – Razred i stav prema zajedničkom školovanju i asimilaciji

			SKALE			
			Zajedničko školovanje		Školska asimilacija	
RAZRED	f	%	M	σ	M	σ
<i>prvi</i>	495	28,96	3,64	0,89	3,00	0,89
<i>drugi</i>	437	25,57	3,65	0,98	2,96	0,99
<i>treći</i>	423	24,75	3,87	0,95	2,98	0,89
<i>četvrti</i>	354	20,71	3,88	0,91	2,98	0,85
Ukupno	1709	100	3,75	0,94	2,98	0,91
			F=8,80		F=0,15	
			df=3/1705		df=3/1705	
			p=0,00		p=0,93	

⁴ Prema Bennettu (1993.), pripadnici manjinskih skupina pretežno ne iskazuju odbijanje kulturne različitosti društva jer ih se i same podsjeća da su različiti te da je odbijanje kulturne različitosti privilegija dominantne skupine.

Tablica 4 – Scheffeov post hoc test za varijable stav prema zajedničkom školovanju i asimilaciji s obzirom na razred

	SKALE							
	Zajedničko školovanje				Školska asimilacija			
Razred	1.	2.	3.	4.	1.	2.	3.	4.
1.	-	0,99	0,00	0,00	-	0,94	0,99	0,98
2.		-	0,01	0,01		-	0,99	0,99
3.			-	0,99			-	0,99
4.				-				-

Rezultati Scheffeova post-hoc testa (Tablica 4) pokazali su da postoji statistički značajna razlika u stavu prema zajedničkom školovanju između učenika prvih ($M=3,64$) i drugih razreda ($M=3,65$), s jedne strane, te učenika viših razreda (trećih: $M=3,87$ i četvrtih: $M=3,88$) u korist starijih učenika. Drugim riječima, polaznici viših razreda iskazuju pozitivniji stav. Dobiveni rezultat može se objasniti činjenicom da su stariji učenici socijalno zreliji, posjeduju veće iskustvo s obzirom na pitanje kulturne različitosti, što je u konačnici moglo utjecati na njihov povoljniji odnos prema pitanju školske integracije.

Dobiveni nalaz ukazuje na potrebu daljnjih nastojanja u oblikovanju i podržavanju pozitivnih stavova prema zajedničkom školovanju, posebice kod mladih učenika. Također, ta nastojanja trebaju biti usmjerena prema formiranju jasnijeg stava o neprihvatljivosti asimilacije u školskom kontekstu jer mladi u cjelini o tome iskazuju podijeljeno mišljenje.

3.4. Srednja škola

Otvorenost prema kulturnoj različitosti razvija se i uči stjecanjem iskustva, pri čemu važnu ulogu može imati škola. S obzirom na to da se srednje škole razlikuju prema programu i trajanju, pošlo se od pretpostavke da će učenici koji pohađaju gimnazije iskazivati povoljniji stav prema zajedničkom školovanju jer programi takvih škola u većoj mjeri uključuju interkulturalne i njima bliske sadržaje koje polaznici takvih škola u većoj mjeri promišljaju i analiziraju. Naime, gimnazijalci uče više različitih predmeta, a time i više sadržaja iz područja društveno-humanističkih znanosti (kao što su strani jezici, povijest, zemljopis, sociologija, psihologija, filozofija), a time se u većoj mjeri susreću s tematikom kulture, kulturne različitosti i odnosa među kulturama.

Tablica 5 – Srednja škola i stav prema zajedničkom školovanju i školskoj asimilaciji

			SKALE			
			Zajedničko školovanje		Školska asimilacija	
ŠKOLA	<i>f</i>	%	<i>M</i>	σ	<i>M</i>	σ
<i>gimnazija</i>	587	34,37	3,87	0,92	3,15	0,91
<i>ind. i obrt.</i>	334	19,54	3,53	0,96	2,95	0,97
<i>tehn. i sr.</i>	787	46,05	3,75	0,93	2,86	0,84
Ukupno	1708	100	3,75	0,94	2,98	0,87
			F=13,82		F=17,17	
			df=2/1705		df=21705	
			p=0,00		p=0,00	

Kao što se može vidjeti u Tablici 5, ustvrđeno je postojanje statistički značajne razlike na objema skalama (stav prema zajedničkom školovanju: $F=13,82$, $p<0,01$ i stav prema školskoj asimilaciji: $F=17,17$, $p<0,01$) s obzirom na vrstu srednje škole koju učenici i učenice pohađaju.

Tablica 6 – Scheffeov post hoc test za varijable stav prema zajedničkom školovanju i asimilaciji s obzirom na vrstu škole

ŠKOLA	SKALE					
	Zajedničko školovanje			Školska asimilacija		
	1.	2.	3.	1.	2.	3.
1. <i>gimnazija</i>	-	0,00	0,08	-	0,00	0,00
2. <i>ind. i obrt.</i>		-	0,01		-	0,37
3. <i>tehn. i sr.</i>			-			-

Na temelju rezultata *Scheffeova post-hoc testa* (Tablica 6) ustvrđeno je da, u usporedbi s učenicima koji pohađaju trogodišnje i četverogodišnje strukovne i stručne škole, učenici koji pohađaju gimnazije iskazuju statistički manje slaganje s obzirom na pitanje školske asimilacije. Također je ustvrđeno da se učenici koji

pohađaju trogodišnje stručne škole statistički značajno u manjoj mjeri slažu s pitanjima vezanim uz problematiku školske integracije u usporedbi s učenicima gimnazija, ali i četverogodišnjih strukovnih škola. Na temelju visine prosječnih vrijednosti može se uočiti da daleko najpovoljniji stav iskazuju učenici koji pohađaju gimnazije, čime je potvrđena postavljena hipoteza. Navedeno se može objasniti općeobrazovnom naravi gimnazijskih programa, odnosno sadržajima i aktivnostima koji su društveno i humanistički orijentirani te njihovom ulogom u oblikovanju školskog ozračja koje je poticajnije za provedbu interkulturalnog odgoja i obrazovanja.

Sukladno dobivenim rezultatima te smjernicama *Nacionalnog okvirnog kurikulumu za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje (2011.)* o važnosti promicanja načela interkulturalizma među svim učenicima, neovisno o vrsti škole proizlazi potreba preispitivanja pretpostavaka⁵ i uvođenja dodatnih interkulturalnih sadržaja i aktivnosti koji su usmjereni na društvenu integraciju i prevladavanje podijeljenog stava prema pitanju asimilacije.

4. Zaključak

Ovim istraživanjem nastojali su se ispitati stavovi o zajedničkom školovanju pripadnika različitih naroda s obzirom na neka sociodemografska obilježja učenika srednjih škola (spol, narodnost, razred (dob) i vrsta srednje škole). Rezultati stava prema školovanju s obzirom na spol potvrdili su postojanje statistički značajnih razlika. Ustvrdeno je da, u usporedbi s mladićima, djevojke u većoj mjeri iskazuju pozitivniji stav prema pitanju zajedničkog školovanja te u manjoj mjeri iskazuju podijeljenost s obzirom na pitanje školske asimilacije. Navedeni su rezultati očekivani sukladno promišljanjima da su ženama svojstvene osobine koje su imanentne tematici odnosa prema pripadnicima drugih kultura, kao što su veća razina tolerancije, otvorenosti, fleksibilnosti, suradnje, empatije i osjećajnosti i sl. S obzirom na to da su navedene osobine mogle utjecati na odnos prema školovanju pripadnika različitih naroda, potrebno ih je njegovati i ohrabrivati njihovo iskazivanje kod svih učenika, a posebno kod mladića.

Analiza stavova o zajedničkom školovanju s obzirom na etničku pripadnost ispitanika pokazala je postojanje statistički značajne razlike prema pitanju školske asimilacije, pri čemu pripadnici manjih naroda iskazuju neslaganje, dok pripadnici većine iskazuju podijeljen stav. Razilaženje u pogledima prema školskoj asimilaciji često proizlazi iz specifičnosti položaja manjinskih skupina u

⁵ Definiranje ključnih sastavnica kurikula ovisi i o interkulturalnim predispozicijama učenika (afirmacija jednakih mogućnosti, pravo na različitost i priprema za zajednički život u demokratskom društvu) (Hrvatić i Sablić, 2008.).

većinskom društvu i njihova viđenja u smislu optimalnog funkcioniranja društva u cjelini. S druge strane, obje skupine iskazuju gotovo podjednak, relativno pozitivan stav prema pitanju zajedničkog školovanja. Dobiveni rezultati sukladni su očekivanjima, jer je riječ o mladima koji su otvoreni prema promjenama općenito pa tako i prema pluralizmu u školskom kontekstu.

Analiza stavova s obzirom na razrede koje učenici pohađaju pokazala je postojanje statistički značajne razlike s obzirom na pitanje zajedničkog školovanja. Učenici viših razreda iskazuju pozitivniji stav za razliku od učenika nižih razreda. Povoljniji stav učenika viših razreda, odnosno starijih učenika može se objasniti njihovom socijalnom zrelošću i posjedovanjem većeg iskustva s obzirom na pitanje odnosa među kulturama na razini društva i škole. S druge strane, s obzirom na pitanje školske asimilacije, učenici se međusobno ne razlikuju i u cjelini iskazuju podijeljen stav.

Analizirajući izraženost stava prema zajedničkom školovanju s obzirom na vrstu srednje škole koju ispitanici pohađaju, utvrđeno je postojanje statistički značajnih razlika i to, sukladno očekivanjima, u korist učenika koji pohađaju gimnazije. Naime, učenici koji pohađaju industrijske i obrtničke škole iskazuju manje pozitivan stav prema zajedničkom školovanju od učenika koji pohađaju gimnazije te tehničke i srodne škole, koji se pak u mišljenjima međusobno ne razlikuju. Iako gimnazijalci u usporedbi s učenicima strukovnih škola iskazuju manje povoljan stav prema pitanju školske asimilacije, u cjelini učenici iskazuju podijeljeno mišljenje prema tom pitanju. Dobiveni rezultat sukladan je očekivanjima imajući na umu da gimnazijske programe u znatno većoj mjeri karakterizira zastupljenost sadržaja i aktivnosti koje su imanentne problematici kulturne različitosti općenito kao i društva u kojem žive te odnosa prema njoj (kao što su npr. ljudska prava, prava manjina i njihova zaštita, mir, tolerancija, suradnja i sl.).

Suvremeni pristup interkulturalnom odgoju i obrazovanju koji se utemeljuje na uključivanju i sudjelovanju zahtijeva preispitivanje implikacija odvojenog školovanja kao i svih oblika odgojno-obrazovnog djelovanja koji ne podržavaju međusobno približavanje i upoznavanje djece i mladih koji se u većoj ili manjoj mjeri međusobno razlikuju. Ako se to ne ispuni, ne može se govoriti o školi kao mjestu koje podržava interkulturalno učenje i razvoj učenika. Polazeći od navedenog i rezultata istraživanja, ističe se važnost osmišljavanja i provedbe odgojno-obrazovnih sadržaja i aktivnosti koje su usmjerene na osnaživanje i daljnje poticanje pozitivnih stavova o zajedničkom školovanju pripadnika različitih naroda. Na taj način moguće je uspostavljati i unaprjeđivati pozitivne odnose između djece i mladih različitih etničkih pripadnosti i time pridonijeti izgradnji škole kao interkulturalne zajednice.

Literatura

1. Allport, G. W. (1986.): *The nature of prejudice*, Reading MA: Adison Wesley.
2. Batelaan, P. (2000.): Preparing schools for a multicultural learning society, *Intercultural Education* 11 (3): 305. – 310.
3. Bennett, M. J. (1993.): Towards ethnorelativism: A developmental model of intercultural sensitivity, u: Paige, R. M. (ed.) *Education for the intercultural experience* (2nd ed.), Yarmouth, ME: Intercultural Press, 21. – 71.
4. Berry, J. (1997.): Immigration, acculturation and adaptation, *Applied Psychology: An International Review* 46 (1): 5. – 34.
5. Čorkalo Biruški, D.; Ajduković, D. (2007.): Separate schools – divided community: The role of schools in post-war social reconstruction, *Review of Psychology* 14 (2): 93. – 108.
6. Čorkalo Biruški, D.; Ajduković, D. (2008.): Stavovi učenika, roditelja i nastavnika prema školovanju: što se promijenilo tijekom šest godina u Vukovaru? *Migracijske i etničke teme* 24 (3): 189. – 216.
7. Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske: *Statistički ljetopis iz 2012. godine* [online], www.dzs.hr.
8. Gallagher, T. (2004.): *Education in divided society*, Houndmills, Basingstoke: Palgrave Macmillan.
9. Grant, C. i Millar, S. (1992.): Research and multicultural education: Barriers, needs and boundaries, u: Carl Grant (ur.), *Research and multicultural education: From the margins to the mainstream*, Washington, DC: Falmer Press, 7. – 18.
10. Grant, P. R. (1993.): Ethnocentrism in response to a threat of social identity, *Journal of Social Behavior and Personality*, 8: 143. – 154.
11. Hayes, B.; McAllister, I.; Dowds, L. (2007.): Integrated education, intergroup relation, and political identities in Northern Ireland, *Social Problems* 54 (4): 454. – 482.
12. Hrvatić, N.; Sablić, M. (2008.): Interkulturalne dimenzije nacionalnog kurikulumu, *Pedagogijska istraživanja* 2 (5): 197. – 208.
13. MZOS (2011.): *Izješće o provođenju Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina i o utrošku sredstava osiguranih u Državnom proračunu RH za 2010. godinu za potrebe nacionalnih manjina* [online], <http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=3154>.
14. *Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje*, Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH, 2011. / Urednici: Radovan Fuchs, Dijana Vican, Ivan Milanović Litre.

15. Pettigrew, T.; Tropp, L. (2000.): Does intergroup contact reduce prejudice? Recent meta-analytic findings, u: Stuart Oskamp (ur.), *Reducing prejudice and discrimination*, Mahwah: Lawrence Earlbaum Associates, 93. – 114.
16. Previšić, V. (1997.): Croatian schools facing the challenge of multiculturalism, u: Vjeran Katunarić (ur.), *Multicultural reality and perspectives in Croatia*, Zagreb: Interkultura, 46. – 62.
17. Schofield, J. (1995.a): Review of research on school desegregation's impact on elementary and secondary school students, u: James Banks & Cherry McGee Banks (ur.), *Handbook of research on multicultural education*, New York: Simon and Schuster Macmillan, 595. – 616.
18. Schofield, J. (1995.b): Improving intergroup relations among students, u: James Banks & Cherry McGee Banks (ur.), *Handbook of research on multicultural education*, New York: Simon and Schuster Macmillan, 635. – 646.

Marija Buterin*
Stjepan Jagić**

Educazione scolastica e il pluralismo culturale – il parere degli alunni delle scuole superiori

UDK: 37.015.4

Articolo scientifico originale

Ricevuto: 18. 3. 2013

Accettato per la stampa: 20. 5. 2013

Riassunto: *Il quadro multiculturale della società croata, i processi della globalizzazione e i nuovi processi integrativi rendono attuale la questione dell'educazione e della formazione dei soggetti appartenenti ai vari popoli. La scuola come uno dei fattori nella formazione dei rapporti sociali deve tenere in conto delle specificità culturali e dei bisogni di tutti i suoi membri e in questo processo un ruolo importante ce l'hanno le posizioni dei bambini e dei giovani nei confronti del percorso formativo comune dei membri dei vari popoli. Dal momento che rappresentano il fondamento nel progetto di una scuola interculturale, sono necessarie le ricerche riguardanti il loro punto di vista nel determinare il rapporto verso „l'altro“ e il „diverso“.*

L'obiettivo di questo lavoro empirico era la ricerca dei punti di vista degli alunni e delle alunne delle scuole superiori circa il percorso formativo condiviso dagli appartenenti dei vari popoli. Della ricerca hanno fatto parte 1709 frequentanti delle varie scuole superiori nella Repubblica di Croazia.

I dati sono stati raccolti mediante i questionari. In base alle analisi dei risultati sono state determinate delle differenze rilevanti dal punto di vista statistico per quel che concerne l'atteggiamento nei confronti al percorso scolastico comune prendendo in considerazione il sesso, la classe e la tipologia della scuola superiore.

Parole chiave: *educazione interculturale e la formazione, pluralismo culturale, alunni delle scuole superiori, assimilazione scolastica, percorso scolastico comune.*

*Marija Buterin,
**Stjepan Jagić
Odjel za pedagogiju,
Sveučilište u Zadru

*Marija Buterin,
**Stjepan Jagić
Department of Pedagogy,
University of Zadar

*Marija Buterin,
**Stjepan Jagić
Dipartimento di Pedagogia,
Università di Zara

Matjaz Duh*
Andreja Kljajic**

The Level of Art Appreciation Abilities of Students in Lower Primary School Grades

UDC: 371.311.5:73/76](497.4)
Original scientific article

Accepted: 5th April, 2012
Confirmed: 20th April, 2012

Summary: *The study presented was implemented on a sample of first to third grade students (N=140) of Slovenian primary schools, i.e. students aged six to nine. The study monitored the level of art appreciation abilities of these students. Analysis of the results in terms of students' gender and age has shown that in the first and the second grade there were no big differences in the way children see, perceive and accept art reproductions. In the third grade as well there were no statistically significant differences between boys and girls in the field of art appreciation. Comparison of results among arithmetic means based on gender in all grades has shown that girls achieved a slightly higher level than boys. Results of an entire level of art appreciative skills among individuals in the class have shown there are differences in the achieved levels of art appreciation that speak in favour of older students. Research objective was to improve pedagogical art practice with the awareness of art appreciation that helps to develop better perception and acceptance of fine art works.*

Keywords: *art appreciation, art appreciative skills, primary school, perception, reception.*
